

Jézus és az erőszak

1957-ben született. 1983-ban szentelték pappá. Teológiai doktorátust Budapesten, biblikus szaklicenciátust pedig Rómában a Pápai Biblikus Intézetben szerzett. 1989-től kezdve az Egri Hittudományi Főiskolán a szentírástudomány tanára. 1999-től a váci szeminárium rektora. Legutóbbi írását 2001. 6. számunkban közzöltük.

¹Pilátust egyébként más korabeli források is erőszakos, kegyetlenkedésre hajlamos személynek mutatják be. Vö. Josephus Flavius: *A zsidók története* XVIII., Gondolat, Budapest, 1983, 3–4.

A zelóták

Jézus tanításában nagy hangsúlyt kapott az az új életrend, amelyet azok számára vázolt fel, akik Isten uralmának elkötelezték magukat. Ennek az életrendnek egyik sajátossága, hogy radikálisan szemben áll az önzésen alapuló és önérvényesülésre épülő közfelfogással. Az önzésből gyakorta fakad olyan szemlélet és olyan magatartás, amely az embertárs elnyomásától és a vele való kegyetlen leszámolástól sem riad vissza. Emellett a legközvetlenebb emberi kapcsolatokat is könnyen megmértelyezheti a harag és a megtorlás szándéka, amely erőszakos cselekedetekhez vezet.

Buzdítás az alázatra és az erőszakmentességre

Hallomásból vagy személyes tapasztalatból Jézus jól ismerte az erőszak különféle megnyilvánulásait, s ezekre mondásaiban és példabeszédeiben utalást is tett. Tudta, hogy a „nemzetek fejedelmei” és a világi értelemben vett „nagyok” (Mk 10,42), vagyis a politikai vezetők hatalmi érdekből vagy személyes bosszúból könnyen leszámoltak ellenfeleikkel és mindazokkal, akik bármilyen formában szembefordultak velük (vö. Lk 12,46; 19,27). Ilyen indokok vezették Galilea negyedes fejedelmét, Heródes Antipászt arra, hogy Keresztelő Jánost kivégeztesse (vö. Mk 6,17–29), és magát Jézust is gyanúval kezelje (vö. Lk 13,31–33). S ilyen indokok állhattak Júdea és Szamária prokurátorának, Poncius Pilátusnak azon döntése mögött, hogy katonákat küldjön a jeruzsálemi templomba a galileai zarándokok ellen (vö. Lk 13,1–2).¹ Persze nem csak a politikai vezetők voltak hajlamosak erőszakos tettekre. A római katonák nemritkán kényszerítették terhek cipelésére és egyéb közmunkára a leigázott ország lakosait (vö. Mt 5,41; 27,32), s a mindennapi életben is rendszeresen előfordultak verekedések és egyéb viszályok (vö. Mt 5,39–40; 18,28; Lk 10,30).

Mindazonáltal arról sem szabad megfeledkezni, hogy az erőszakos cselekmények háttérében esetenként vallásos motiváció állt. Jézus korában a zelóták csoportja éppen vallási megfontolásokból utasította el a rómaiaknak való alárendeltséget és engedelmisséget. Ők egyedül Izrael Istenét voltak hajlandók Úrnak és Királynak tekinteni, s úgy vélték, hogy aktív módon — ha kell, erőszakos eszközökkel — hozzá kell járulniuk Isten végső uralmának megvalósulásához. A zelóták megtagadták az adófizetést a rómaiaknak, s különböző partizánakciókkal kívánták elérni az ország felszabadítását az idegen uralom alól. Folyamatos uszításaikkal egyre nagyobb figyelmet és elismer-

rést szereztek az elnyomó hatalmat egyre nehezebben viselő lakosság részéről.

Jézus másokért való léte

²A „proegzisztencia” kifejezést Jézus földi életének jellemzésére H. Schürmann német biblikus használta előszeretettel. Vö. Heinz Schürmann: *Jesus. Gestalt und Geheimnis*. Paderborn, 1994, 286–315.

Jézus lényegében az erőszak mindegyik (imént ismertetett) formája ellen felemelte a szavát. A világ hatalmasainak önkényeskedéseivel kapcsolatban kijelentette: „Tudjátok, hogy akiket a nemzetek fejedelmeinek tekintenek, azok uralkodnak rajtuk, és a nagyok hatalmaskodnak felettük. Köztetek azonban ez nem így van, hanem aki nagy akar lenni, az legyen a ti szolgátok; aki pedig első akar lenni, az a szolgálója lesz mindenkinek. Hiszen az Emberfia sem azért jött, hogy neki szolgáljanak, hanem hogy ő szolgáljon, és életét adja váltságul sokakért” (Mk 10, 42–45; vö. Lk 22,25–27). Az a tény, hogy a tanítvány az utolsó helyet és a szolgálatot választja, egyértelműen jelzi: ő nem mások elnyomásával és eltiprásával kívánja önmaga előmenetelét biztosítani, hanem azzal, hogy követi mesterét, akinek egész élete „proegzisztencia”, másokért való lét volt.²

Afelől sincs kétség, hogy Jézus a vallásos túlbuzgóságból fakadó erőszakot sem támogatta, vagyis elvetette a zelóták harcias felfogását. Jó okunk van feltételezni, hogy a búzáról és a konkolyról szóló példabeszéd (Mt 13,24–30) eredetileg, Jézus ajkán éppen a zelóták ellen irányult. Azzal, hogy a példabeszédben szereplő gazda megtiltja a konkoly azonnali kitépését, Jézus fontos tanítást juttat kifejezésre. „Elutasítja annak lehetőségét, hogy Isten uralmának közösségét már most tisztán meg lehetne és meg kellene valósítani. Ez az idő nem a szétválasztás ideje, hanem a folyamatos lehetőség ideje. Nem az emberre van bízva, hogy elválassza a konkolyt a búzától, és nem most történik a szétválasztás, hanem a világ végén. Jézus szerint Isten uralmát nem lehet zászlóra írni, sem titkon falakra festeni. Isten uralma nem csatakiáltás, amelyre teljes bevetéssel indulni kell, nem felvonulás, amelyből ki kell zárni mindazokat, akik nem hajlandók minden csepp vérüket érte ontani.”³

³Tarjányi Béla: *Evangéliummagyarázatok II: Példabeszédek*. Budapest, 2000, 80.

Erőszakmentesség és ellenségszeretet

A legismertebb és a legradikálisabb jézusi állásfoglalás, amely alapvetően a mindennapi életben előforduló, bosszúból fakadó erőszakos megnyilvánulások ellen irányul, a Máté-féle hegyi beszédben, illetve annak lukácsi párhuzamában (az úgynevezett „síksági beszédben”) található. Lukács változatában (Lk 6,27–31) a hangsúly az ellenségszereteten van, s annak konkrét megvalósítási formái között esik szó a bántalmazóval, illetve a támadóval szembeni nagyvonalú, erőszakmentes magatartásról. Máténál ellenben a két téma, az erőszakmentesség és az ellenségszeretet, két, egymással ugyan összefüggő, mégis különálló szakaszban áll előttünk, és pedig az antitezisek nagy egységében. Jézus először a megtorlás kerülésére buzdít (Mt 5,38–42), majd — az antitezisek csúcspontjaként — az ellenség iránti szeretetre szólít fel (Mt 5,43–47). Az exegéták általában úgy vélik, hogy a mátéi és a lukácsi változat háttérében közös forrás, az úgynevezett „Be-

⁴A téma bővebb kifejtéséhez vö. Kocsis Imre: *A hegyi beszéd*. Budapest, 2005, 74–76 és 100.

⁵Vö. DV 19; Pápai Biblikus Bizottság: *Szentírás-magyarázat az egyházban*. Budapest, 1998, 43.

A „megtórlás törvénye”

⁶Alkalmazása Jézus idejében már bizonyos mértékben szabadabb volt. A sértettől függött, hogy a betű szerinti kivitelezést, vagyis a testi sértés viszonzását követelte-e, vagy pedig megelégedett a pénzbeli jóvátétellel. Vö. Josephus Flavius: *A zsidók története* IV 8,35.

„Ne álljatok ellen a gonosznak”

szédgyűjtemény” áll, és a forrás szövegéhez Lukács változata áll közelebb. Ez lényegében annyit jelent, hogy az antitézisek között található Máté-féle szakasz szerkesztés eredménye. A forrásból átvett példákhoz (5,39b–42) az evangélista kapcsolta a bevezetőt (5,38–39a) mint Jézus megtórlással kapcsolatos tanításának összefoglalását.⁴ Ez az irodalomkritikai megjegyzés semmiképpen sem csökkenti Máté szövegének értékét, hiszen nem feledhetjük, hogy az evangéliumok mindegyikében Jézus tevékenységének szerkesztett és értelmezett formáját találjuk, s az értelmezés is szerves része annak a kinyilatkoztatásnak, amelyet Isten számkra közölni akart.⁵ Így semmi akadályja sincs annak, hogy az ismertebb változatot, vagyis Máté szövegét vessük rövid vizsgálat alá, persze Lukács párhuzamos szakaszát is szem előtt tartva.

Könnyebb eligazodás végett álljon itt a Mt 5,38–42 magyar fordítása: „Hallottátok, hogy megmondattok: Szemet szemért és fogat fogért. Én pedig azt mondom nektek, hogy ne álljatok ellen a gonosznak. Hanem annak, aki megüti a jobb arcodat, tartsd oda a másikat is. És annak, aki pereskedni akar veled, és el akarja venni az alsóruhádát, engedd át a felsőruhát is. És azzal, aki egy mérföldnyi útra kényszerít téged, menj el kettőre. Annak, aki kér tőled, adj, és attól, aki kölcsön akar kérni tőled, ne fordulj el.”

Az antitézis kiindulópontja az úgynevezett „megtórlás törvénye” (*lex talionis*), amely többször is megjelenik az Ószövetségben (vö. Kiv 20,14; Lev 24,20; MTörv 19,21), és amelynek lényege: a bántalmazónak ugyanazt a kárt kell elszednie, mint amit embertársának okozott. Hangsúlyoznunk kell, hogy a parancsot az Ószövetségben nem egyéni alkalmazásra szánták, vagyis nem a sértett félnek kellett végrehajtani. A törvény a bírósági döntésekhez szolgált normaként. Célja éppen az volt, hogy megakadályozza a féktelen bosszút, amelyre Lámech énekében (Ter 4,23) találunk példát: „Leütöttem egy embert sebemért, egy ifjút sebhelyemért.” Így a visszafizetés törvénye, amely az ókori kelet más törvénygyűjteményeiben is (például Hammurabi kódexe) megtalálható, az erőszak megfékezésére vagy legalábbis „mederben tartására” szolgált.⁶

Jézus állásfoglalása (39a vers) legelőször is azt teszi nyilvánvalóvá, hogy a visszafizetés törvénye nemcsak jogi norma, hanem alapvető emberi magatartási elv. A jogszabály igazában nem más, mint egy, a mindennapi életben természetesnek tartott szemléletmódnak — az erőszakot elkövetőt erőszakkal kell megfékezni és megbüntetni — a túlzások elkerülése végett történő írásba foglalása. Jézus éppen ennek a szemléletmódnak a megváltoztatását sugallja, amikor kijelenti: „Ne álljatok ellen a gonosznak.” A „gonosz” itt az erőszakot, az erőszak mindenfajta megnyilvánulását jelenti. A mondat ennél fogva erőszakmentességre buzdít, amely azonban nem merő passzivitást jelent, hanem, amint a következő példák mutatják, kezdeményezőkézséget is magában foglal.

Az általános felszólítást konkrét példák követik, amelyek a mindennapi életben előforduló konfliktusokkal kapcsolatosak. A pofon minden esetben megszegyenítő tett volt. A jobb arc megütése azonban különösen is súlyos sértésnek számított. Mivel pofont általában jobb kézzel szoktak adni, s az ütés a bal arcot érinti, itt valószínűleg kézfejjel adott csapásról lehet szó, ami igen komoly viszályra enged következtetni. Jézus szerint az ilyen jellegű súlyos bántalmazást nemcsak türelmesen el kell viselni, hanem kezdeményezően kell fellépni: a másik arcot is oda kell tartani.

A második példában peres ügyről van szó. A hitelezőnek joga volt arra, hogy bírósági úton zálogot vegyen adósától. Jelen esetben a követelés az alsóruhára vonatkozik. Jézus arra buzdít, hogy az alperes, aki nyilvánvalóan szegény ember, a sokkal értékesebb felsőruhát, vagyis a köpönyeget is szabadon adja át. A buzdítás radikalitása akkor tűnik ki igazán, ha figyelembe vesszük az ószövetségi törvény következő előírását: „Ha ember-társad köntösét zálogba veszed, napszálltakor add vissza neki. Ez az egyetlen takarója, amelybe beburkolja testét” (Kiv 22,25). Az idézett előírás tükrében Jézus felszólítása lényegében azt jelenti, hogy a kiszolgáltató fél szabadon lemond a Törvény által biztosított jogáról. Lukács párhuzamos helyén (6,29b) kicsit más jellegű a példa, hiszen ott Jézus arra biztat, hogy a köpönyeget elvevőnek kell odaadni az alsóruhát is. A példa így rablótámadásra vonatkozik. A mondanivaló azonban ugyanaz a két változatban: a sértett fél ne védje mindenáron saját tulajdonát, hanem legyen kész többet adni annál, mint amit el akarnak venni tőle.

„...aki egy mérföldnyi útra kényszerít téged...”

A harmadik példa a kényszermunkára vonatkozik, amely Jézus korában a római csapatok jelenléte miatt nagyon is aktuális volt Palesztinában. A menetelő katonák ugyanis bizonyos terhek vitelére bárkit kényszeríthettek az elnyomás alatt álló ország lakosai közül. Jó példa erre cirenei Simon esete, akit a Jézus kivégzését végrehajtó római katonák a kereszt vitelére kényszerítettek (Mt 27,32). A katonák néha, jogukkal tulajdonképpen visszaélve, egyéni célokra igényelték az ilyen jellegű szolgálatot. Jézus ez esetben arra buzdít, hogy a kényszerített ne álljon ellen, és ne próbáljon menekülni, hanem teljesítse túl a kívánalmakat. Jézus felszólításának feltehetőleg zelóta-ellenes jellege is van. A zelóták ugyanis a rómaiakkal való mindennemű együttműködést, a terhek vitelében való közreműködést is áruháznak tekintették.

Az utolsó két példa (42. vers) már nem kifejezetten erőszakos cselekményre vonatkozik. Ezekben a példákban ugyanis Jézus olyan helyzeteket vázol fel, amelyekben a tanítványok valamilyen kéréssel szembesülnek: valaki anyagi támogatást kér, vagy pedig pénzt kíván kölcsönözni tőlük. Ha a kérelmező magatartásában bizonyos rámenősséget („erőszakoskodást”) feltételezünk, akkor a 42. vers tartalma nem tér el teljesen az előző példák és az antitézis perspektívájától. Itt is olyan személyekről van szó,

akik kellemetlenek. Jézus velük szemben is teljes nyitottságra és határtalan nagylelkűsége buzdít.

Párhuzamok a
hellenista irodalomban

A megtorlás kerülésére, illetve a jogtalanságok elviselésére való felszólítás nem teljesen egyedülálló mind a zsidó, mind a hellenista irodalomban lehet hozzá párhuzamokat találni. Már az Ószövetségben vannak olyan szövegek, melyek óva intenek a bosszútól (vö. Lev 19,18; Péld 20,22). A görög filozófusok is gyakran szóltak a megtorlás ellen. Figyelemre méltó azonban, hogy ennek háttérében vagy a testi fájdalmakkal szembeni közömböség (sztoikusok) áll, vagy a lelki erősség tudata, amely erkölcsileg a bántalmazó fölé emeli a türelmesen szenvedő félt (Platón).

Az erőszakmentesség
új megvilágítása

Az említett párhuzamok ellenére is elmondható, hogy a szóban forgó buzdításban Jézus új megvilágításba helyezte az erőszakmentesség gondolatát. A szenvedő felet nemcsak a bántalmak türelmes elviselésére és a megtorlás kerülésére buzdította, hanem arra is, hogy az ellenállásról vagy a bosszúról való lemondását konkrét formában, szabadon kezdeményezett tettel mutassa meg. A szövegben nincs közvetlenül meghatározva, mi is ezen kezdeményezésnek, a másik arc odatartásának, a köpönyeg szabadon történő átadásának és a kényszermunka megduplázásának a célja. U. Luz szerint a mondásokkal Jézus tudatosan provokálni akarta hallgatóit: megdöbbenést kiváltó módon kívánt tiltakozni az erőszak bűvös köre ellen.⁷ J. Gnllka úgy véli, hogy az erőszakról való lemondás és a pozitív kezdeményezés a gonoszság legyőzésére irányul.⁸ Nem megszegyeníteni akarja a bántalmazót, hanem az erőszak alkalmazásának feladására rávenni, s ezáltal a kiengesztelődést előmozdítani.

⁷Ulrich Luz: *Das Evangelium nach Matthäus I.*
Neukirchen-Vluyn,
1989, 295.

⁸Joachim Gnllka: *Das Matthäusevangelium I.*
Freiburg, 1988, 181.

Az említett két magyarázat, véleményünk szerint, jól kiegészíti egymást. A felsorolt példákban egyrészt Jézusnak az erőszakkal szembeni határozott tiltakozása jut kifejezésre, másrészt az is megfogalmazást nyer, hogy a tanítványnak az erőszak elszenvédeése után is mindent meg kell tennie azért, hogy a bántalmazót megnyerje a jónak. Ebben az értelemben buzdít Szent Pál is az erőszakmentességre: „Ne engedd, hogy legyőzzön a rossz, inkább te győzd le a rosszat a jóval” (Róm 12,21).

Ellenségszeretet

Az előző megfontolásokból következik, hogy az erőszakmentességre való buzdítás szoros kapcsolatban áll az ellenségszeretet parancsával. Lukács párhuzamos helyén ez egészen egyértelmű, hiszen — miként már szó volt róla — ott a pofonnal és a köpönyeggel kapcsolatos példák az ellenségszeretetre való felszólítás után következnek, s lényegében az ellenségszeretet konkrét formáit mutatják be. Máténál az ellenségszeretetről a hatodik antitézisben (Mt 5,43–48) van szó. Szakaszunkat azonban nyugodtan felfoghatjuk úgy, mint az ellenségszeretet parancsának előkészítését. A bosszúvágy önmagunkban való megfékezése, valamint a készség a bántalmazó iránti nagylelkű kezdeményezésre természetesen vezet ahhoz, amit szeretetnek nevezünk.

**Kezdeményező
szeretet**

Az antitézisben felsorolt példák (pofon, köpönyeg, kényszer-munka) értékelésénél nyilvánvalóan nem szabad figyelmen kívül hagyni a kiélezett beszédmodot. Világosan látható ez a második példánál, amelynek betű szerinti megvalósítása meztelenséget eredményezne. A példák nem kazuisztikát, nem egy az egyben alkalmazandó eljárási formákat tartalmaznak. Jézus a radikális kívánalmakkal azt akarta tudatosítani, hogy tanítványainak a legkritikusabb helyzetekben is kezdeményező szeretettel kell embertársaik felé fordulni. A kezdeményezés konkrét formája az adott helyzettől függ. Kezdeményezésnek tekinthető a bántalmazóval folytatott párbeszéd is, amely tetteivel szembeesíti őt — miként arra a János-evangélium (18,23) szerint éppen Jézus ad példát, amikor a főpap előtti kihallgatás során az egyik szolga arcul üti.

**Erőszakmentesség
társadalmi szinten**

A példák értelmezésénél azt is megfontolhatjuk, hogy ezek a személyes embertársi kapcsolatra vonatkoznak. Éppen ezért óvatosságra van szükség, amikor a szakasz alapelvét (erőszakmentesség) társadalmi szinten kívánjuk alkalmazni. E tekintetben jogos kérdések merülhetnek fel: el kell-e vetnünk az erőszak bármilyen alkalmazását (például közveszélyes bűnözőkkel szemben vagy a hazát ért támadás esetén)? Tevékenykedhet-e keresztény olyan csoportokban, amelyek fegyvert használnak? Jól ismert tény, hogy vannak olyan elkötelezett hívők, akik lelkiismereti indíttatásra a teljes erőszakmentesség útját választják, s így felszólító és nyugtalanító jellé válnak a társadalom számára. Döntésüket tiszteletben kell tartanunk, de nem tekinthetjük az egyetlen lehetséges keresztény magatartásnak. Úgy véljük, hogy az imént feltett kérdések megválaszolásánál nemcsak a vizsgált evangéliumi szakaszra kell támaszkodni, hanem más újszövetségi szövegeket is figyelembe kell venni. Példaként említjük Jézus Pilátus előtt tett kijelentését a János-evangéliumban (Jn 18,11), valamint az államhatalom szerepére vonatkozó reflexiókat az apostoli levelekben (Róm 13,1–7; 1Pét 2,13–17). Sem ezek, sem más újszövetségi szövegek nem ítélik el a rendfenntartó szerveket, legfeljebb azok jogtalan eljárásait vetik kritika alá. Az említett szövegek ugyanakkor világossá teszik, hogy szükség van valamiféle állami szervezetre, amelynek kötelessége az állampolgárok védelme, az igazságosság biztosítása és a gonosztevők megfékezése. Ezért a keresztények nem zárkozhatnak el teljesen attól, hogy a társadalom rendfenntartó erőivel együttműködjenek. A Jézus által meghirdetett szeretetnek nemcsak az erőszakot alkalmazók, hanem az erőszaknak kiszolgáltatott védtelen személyek iránt is érvényesülnie kell. Ám az erőszak megfékezése érdekében végzett szükségszerű eljárások során sem megengedhető, hogy a cselekvés mozgatórugója a megtorlás vagy a leszámolás vágya legyen. A végső célnak mindig a bűnös (bűnöző) megmentését kell tekinteni. Ez pedig csak úgy lehetséges, ha kezdeményező szeretettel próbáljuk megnyerni őt a jónak.⁹

⁹A kérdés továbbgondolásához hasznos segítség: Rudolf Schnackenburg: *Die sittliche Botschaft des Neuen Testaments I.* Freiburg, 1986, 120-124. A német szerző jogosan hívja fel a figyelmet arra, hogy az erőszakmentességgel kapcsolatos gyakorlati kérdések esetlegesen eltérő megítélése semmiképpen sem vezethet kölcsönös befekélyezéshez, mintha a másként gondolkodó nem lenne többé keresztény.

Jézus hallgatása

Jézusnak az evangéliumokban bemutatott magatartása a legtöbb esetben egyértelműen megfelel a hegyi beszédben kifejtett alapelveknek. Külön kiemelhetjük erőszakmentes viselkedését az elfogatása, kihallgatása és keresztre feszítése során. Amikor a főtanácstól küldött csapat rátámad a Getszemáni kertben, nem tanúsít semmiféle ellenállást, sőt tanítványait is nyugalomra és az erőszak mellőzésére inti (vö. Mt 26,51–53). A főtanács, illetve a Pilátus előtti kihallgatás alkalmával, néhány rövid, vallomásszerű kijelentéstől eltekintve, hallgatásba burkolózik, amelyben nem valamiféle ügyes taktikát kell látnunk. Jézus hallgatása sokkal inkább abból a tényből fakad, hogy teljesen tisztában van a rá váró sorssal, amelyet az Atya akaratának engedelmeskedve nemcsak vállal, hanem küldetése beteljesedésének tekint. Ugyanez a lelkiület mutatkozik meg a megostorozás és a tövissel való megkoronázás kegyetlen cselekményei folyamán is, valamint a keresztre feszítést követően, amikor a vallási vezetők, a római katonák és a vele együtt megfeszített gonosztevők gúnyolják és káromolják őt (vö. Mk 15,29–32). Jézus semmit sem válaszol a gúnyolódásra, sőt — a panaszszoltárok többségében megszólaló üldözőttekkel szemben (vö. Zsolt 31,18–19; 35,4–6; 55,16; 59,12–14; 109,6–15) — Istentől sem kéri bántalmazói megbüntetését. Lukács evangélista éppen azt hangsúlyozza, hogy Jézus irgalmat és megbocsátást kért Atyjától az elítélői és keresztre feszítői számára (Lk 23,34). A hallgatás ténye azt is igazolja, hogy Jézus a Deutero-Izajás által bemutatott üdvösségközvetítővel, az Úr Szolgájával (Ebed JHVH) azonosította magát. A Szolgáról szóló harmadik (Iz 50,4–9) és negyedik (Iz 52,13–53,12) énekben ugyanis nagy hangsúlyt kap az ártatlanul szenvedő Szolga türelme, amely többek között a bántalmazások néma elviselésében mutatkozik meg.

Mindazonáltal arról sem hallgathatunk, hogy az evangéliumokban olyan szövegrészek is fellelhetők, amelyek ellentmondani látszanak az erőszakmentesség fentebb ismertetett radikális követelményének. Két evangéliumi mondasban is Jézus „kard”-ról beszél tanítványainak, a kereskedők templomból való kiűzése során pedig mintha ő maga is erőszakot alkalmazna.

„Nem azért jöttem, hogy békét hozzak...”

A Mt 10,34-ben, amely a tanítványokhoz intézett missziós beszéd része, ez a kijelentés olvasható: „Ne gondoljátok, hogy békét hozni jöttem a földre. Nem azért jöttem, hogy békét hozzak, hanem kardot.” Ha a mondást önmagában tekintjük, nehezen tudjuk összeegyeztetni más jézusi kijelentésekkel, amelyek éppen a „béke” fontosságát hangsúlyozzák. Hiszen Jézus a békeszerzőket nevezte boldogoknak (Mt 5,9), a küldetést teljesítő apostolokat pedig a béke közvetítésével bízta meg (10,13). Ám a szóban forgó mondas szövegkörnyezete világosan mutatja, hogy Jézus egyáltalán nem erőszak alkalmazását sugallja tanít-

ványainak. Sokkal inkább azt teszi egyértelművé számukra, hogy küldetésük során ellenállásra találnak, s ebből fakadóan a Jézus nevében végzett küldetésük megosztottsághoz vezet, amely a legalapvetőbb közösséget, a családot sem hagyja érintetlenül: szembekerül a férfi az apjával, a lány az anyjával, a meny az anyósával (Mt 10,35).

„Kard” és
„megosztás”

¹⁰Ulrich Luz: *Das Evangelium nach Matthäus II.* Neukirchen-Vluyn, 1996, 139.

Tanulságos, hogy a Mt 10,34 mondásának a Lukács-evangéliumban párhuzama van, amelyben azonban a „kard” helyett „megosztás” áll (Lk 12,51). A kard mint harci eszköz szétvág, s ezzel megoszt. Ugyanezt teszi, persze átvitt értelemben, Jézus „kardja”, amely nem más, mint az ő Isten országáról szóló tanítása, sőt Istennek Jézus személyében megvalósuló uralma. A mondás meghökkenítő és fájdalmas valóságot juttat kifejezésre: „A tanítvány békeköszöntése az, ami a megosztást kiváltja (vö. Mt 10,12–14). S a békeköszöntés elutasítása az, ami a megosztottságot hallhatatlan élességgel megpecsételi.”¹⁰

¹¹Vö. Joseph A. Fitzmyer: *The Gospel According to Luke II.* New York, 1985, 1429-1432; Wildfried Eckey: *Das Lukas-evangelium II.* Neukirchen-Vluyn, 2004, 900–901.

A másik, karddal kapcsolatos mondás a Lukács-evangéliumban található, éspedig az utolsó vacsora keretében tartott búcsúbeszéd utolsó szakaszában (Lk 22,35–38). Jézus először a korábbi, még a galileai tevékenység végén teljesített küldetésükre emlékezteti tanítványait: „Amikor erszény, táská és saru nélkül küldtelek titeket, szenvedtetek-e valamiben hiányt?” (Lk 22,35). A hallgatók nemleges válasza után pedig ez a buzdítás következik: „Most azonban akinek erszénye van, vegye elő, hasonlóképpen a táskát is; akinek pedig nincs, adja el a felső ruháját, és vegyen kardot” (Lk 22,36). Jézus ezt követően a reá váró szenvedésre utal, amelyet Isten tervének részeként értelmez (Lk 22,37).¹¹

Az exegéták általában azon a véleményen vannak, hogy a szakasz előttünk álló formáját — korábbi rész hagyományok felhasználásával — Lukács alakította ki sajátos teológiai szemléletének megfelelően. Az evangélista felfogása szerint Jézus halálával új korszak kezdődött az apostolok számára. Az eddigi nyugodt, békés időszakot egy feszült, üldözésekkel teli kor követte. A „kard” szó, amelyet itt sem szabad betű szerint értelmezni, a tanítványokra váró súlyos megpróbáltatásokat tudatosítja. Jézus arra akarja rádöbenteni a tanítványokat, hogy a most kezdődő új korszakban nem barátságos fogadtatásra kell számítaniuk, mint korábban, hanem a leghatározottabb ellenállásra és kifejezett ellenségeskedésre. Hogy a szóban forgó szöveg sem erőszak alkalmazására buzdít, azt kétséget kizáróan bizonyítja az a tény, hogy az elfogadás jelenetében Jézus egyértelműen megtiltja a kard használatát, s még önvédelmi célból sem engedi meg az erőszakot (Lk 22,49–51).

A kereskedők kiűzése
a templomból

A kereskedők templomból történő kiűzéséről mind a négy evangélium beszámol: Mk 11,15–19; Mt 21,12–13; Lk 19,45–46; Jn 2,13–22. Ám a jelenet elhelyezésében feltűnő különbség figyelhető meg a szinoptikusok és János evangéliuma között. A szinopti-

¹²Vö. Rudolf Schnackenburg: *Das Johannesevangelium I.* Freiburg, 1981, 370; Farkasfalvy Dénes: *Testté vált Szó I.* Eisenstadt, 1986, 103.

¹³Ennek a nézetnek legismertebb képviselője: Samuel G. F. Brandon: *Jesus and the Zealots.* Manchester, 1967. A könyv és a benne kifejtett nézet átfogó kritikáját nyújtja: Martin Hengel: *War Jesus Revolutionär?* Stuttgart, 1970; Werner Georg Kümmel: *Vierzig Jahre Jesusforschung (1950–1990).* Königstein, 1994, 56–58, 142–145.

Az evangéliumok leírásai

¹⁴Vö. Rudolf Schnackenburg: i. m. 362; Bolyki János: „*gazanúvallomás*”. Budapest, 2001, 107.

kusoknál a cselekmény Jézus nyilvános működésének végén, nem sokkal Jézus elfogatása előtt történik, Jánosnál ellenben a nyilvános működés kezdetén, az első jeruzsálemi tartózkodás során. Az exegeták egyetértenek abban, hogy a szinoptikus, illetve a jánosi beszámoló hagyománytörténetileg ugyanarra az eredetre vezethető vissza. Így felmerül a kérdés: történetileg vajon melyik híradás a helytállóbb, vagyis Jézus tevékenységének melyik szakaszában került sor a templom megtisztítására? Több érv szól amellett, hogy a szinoptikusok időpontja felel meg a történeti valóságnak. Jézus a kereskedők kiűzésével nyilvánosan szembe szállt a templom vezetőivel, a főpapokkal, akik joggal törekedhettek arra, hogy minél előbb megszabaduljanak tőle. A templom megtisztítása tehát nyomós okot adhatott Jézus elfogására és elítélésére. János minden bizonnyal teológiai megfontolások alapján helyezte az eseményt a nyilvános működés kezdetére. Így tette egyértelművé, hogy Jézus fellépésével új üdvtörténeti korszak vette kezdetét, a régi kultusz pedig érvényét veszítette.¹²

Nem tagadható, hogy a kereskedőkkel szembeni fellépés „agresszív” megnyilvánulásnak mondható. Ám a mértékét és a jelentőségét nem szabad eltúlozni — miként azt néhány szélsőséges nézetet valló kutató teszi, akik szerint a templomi cselekedet azt bizonyítja, hogy Jézus politikai értelemben vett messiási uralomra törekedett, és a zelóták szemléletét magáévá téve a rómaiak elleni lázadásra buzdította kortársait.¹³

A cselekmény kiértékelésénél két szempontot mindenképpen szem előtt kell tartanunk:

1) Az eseményt az evangéliumok eléggé szűkszavúan, visszafogottan adják elő. A legrövidebben Lukács ír: ő csak a kiűzés tényét említi (Lk 19,45), annak módjáról semmit sem szól, hanem a cselekményt kísérő mondásra helyezi a hangsúlyt (Lk 19,46). Márk (11,15) és Máté (21,13) leírása nagyjából megegyezik: Jézus kiűzte a templomból azokat, akik ott árusítottak, a pénzváltók asztalait és a galambárusok székeit pedig felborította. A leghosszabb elbeszélés János evangéliumában olvasható: „Akkor kötelekből ostort font, és mindnyájukat kizavarta a templomból a juhokkal és az ökrökkel együtt, a pénzváltók pénzét szétszórta, az asztalaikat fölforgatta” (Jn 2,15–16). Egyedül ebben a leírásban van szó ostorról. Nem szükségszerű arra gondolni, hogy Jézus ezt közvetlenül az emberek ellen használta. A 2,15 megfogalmazása — a juhok és ökrök külön említésével — inkább azt sugallja, hogy az ostor az állatok hajtására szolgált.¹⁴

2) Ha Jézus cselekedete nagyobb méretű lett volna, akkor a templom közelében, az Antónia-erődben tartózkodó római egység biztosan közbeavatkozott volna. Ez azonban nem történt meg, mivel a rómaiak az eseményről feltehetőleg tudomást sem szereztek.

**Szimbolikus és
messiási cselekedet**

¹⁵Farkasfalvy Dénes:
i. m. 95.

¹⁶Vö. Peter Stuhlmacher:
*Biblische Theologie des
Neuen Testaments I.*
Göttingen, 1997, 151.

A kereskedők kiűzése az ószövetségi próféták szimbolikus cselekedeteihez hasonlítható, amelyek — a prófétai szóhoz hasonlóan — üzenetet tartalmaznak. Farkasfalvy Dénes találóan jegyzi meg, hogy az árusok és a vevők csak azért tűrhették a számukra roppant kellemetlen cselekményt, mert „Jézus már prófétai hírnévvel és tekintéllyel vonult be a templomba, és ezért cselekvésének prófétai jellegét a tömeg felismerte”.¹⁵ Jézus bizonyára a templomban folyó visszaélésekkel szemben kívánt tiltakozni. Eljárása voltaképp a papi arisztokrácia ellen irányult, hiszen a templomban folyó üzletelésből a főpapok is komoly hasznot húztak. A szóban forgó cselekmény ugyanakkor néhány ószövetségi és kora judaista szöveg (Zak 14,21; 4Q174 1,1-5; SalZsolt 17,33) fényében, melyek a templom végidőbeli megtisztításáról, illetve újjáépítéséről jövendölnek, messiási tettként értelmezhető, persze nem politikai értelemben. Jézus azt juttatta kifejezésre, hogy igény tart a messiással kapcsolatos várakozások beteljesítésére. Tette egyszersmind lelki megújulásra, megtérésre való felszólítás is, hiszen az általa létrehozott új, messiási közösségben csak megtérteknek van helye.¹⁵

Összegzésként elmondhatjuk, hogy a „kard”-dal kapcsolatos mondások, illetve a kereskedők kiűzéséről szóló elbeszélések nem állnak ellentétben Jézus hegyi beszédben kifejtett tanításával. Ugyanakkor ezek a szövegek is arra intenek, hogy az erőszakmentességre vonatkozó kiélezett mondásokat ne mereven, betűhöz ragaszkodva értelmezzük. Emellett az is világossá válik, hogy a Jézus által megkívánt jóság, szelídség és szeretet nem vezethet elvtelen kompromisszumokhoz: nem vezethet ahhoz, hogy a keresztény feladja hitbeli meggyőződését és Krisztus iránti elkötelezettségét. Tudomásul kell vennünk, hogy Krisztus ügyének következetes képviselote ellenállásra talál, és konfliktusokhoz vezet — s olykor a legszemélyesebb kapcsolatokat sem hagyja érintetlenül. Jézus, aki a bántalmazás esetén a másik arc odatartására buzdított, éppúgy a személye iránti feltétel nélküli hűségre szólította fel tanítványait: „Aki jobban szereti apját vagy anyját, mint engem, nem méltó hozzám. Aki jobban szereti fiát vagy lányát, mint engem, nem méltó hozzám” (Mt 10,37).

„Szent harag”

Isten és Krisztus ügyének következetes képviselote és védelme olykor „szent haragban” is megnyilvánulhat, hiszen adódhatnak olyan helyzetek, amikor a lehető leghatározottabban kell egyértelművé tenni, mi az, ami megfelel Isten akaratának, és mi az, ami szemben áll vele. Ez persze nem azonos a „szent háborúval”, vagyis nem kapcsolódhat hozzá a bosszú érzete vagy a másik megszégyenítésének és ellehetetlenítésének vágya. Nem a „haragszom rád” az indítók, hanem az Isten iránti buzgóság és hűség.